

INGLIZ TILI TA’SIRIDA O’ZBEK TILIDA VUJUDGA
KELAYOTGAN LINGVISTIK INTERFERENSIYA HODISASI

Raxmonova Zebunisso Anvarjon qizi

NamDCHTI doktoranti

Annotatsiya. Maqolada ingliz tilining o’zbek tiliga ta’siri natijasida yuzaga kelayotgan lingvistik interferensiya hodisasi YouTube platformasidagi “Ad Astra” podkasti ostida qoldirilgan foydalanuvchi izohlari misolida tahlil qilingan. Sifat tahlili asosida o’zbekcha izohlardagi sintaktik, semantik, leksik va pragmatik o’zgarishlar aniqlangan. Natijalar shuni ko’rsatadiki, ingliz tilini yaxshi biladigan yoshlar nutqida inglizcha iboralarning so’zma-so’z kalkasi, o’zbek tiliga xos bo’lmagan gap qurilishi hamda moslashtirilmagan inglizcha leksikaga o’zbekcha qo’shimchalar qo’shib qo’llash holatlari uchramoqda. Muallif bu jarayonni raqamli muloqot sharoitida ingliz tili ta’siridagi yangi gibril sotsiolekt shakllanayotganining belgisi sifatida baholaydi va bunday hodisalarni muntazam kuzatib borish, ularni me’yoriy lug‘at hamda grammatikada hisobga olish zarurligini ta’kidlaydi.

Kalit so’zlar: lingvistik interferensiya, ingliz tilining ta’siri, o’zbek tili, kalkalash, gibril nutq, ikki tillilik, podkast izohlari.

Abstract. The article examines linguistic interference in Uzbek caused by the influence of English, drawing on user comments posted under the “Ad Astra” podcast on YouTube. Using a qualitative approach, the study identifies syntactic, semantic, lexical and pragmatic manifestations of interference in Uzbek-language comments. The findings show that the speech of young people with a good command of English contains calques of English expressions, sentence structures that are alien to Uzbek, and unadapted

English words that take Uzbek suffixes. The author interprets these features as signs of an emerging hybrid, English-influenced sociolect in digital communication and argues that such phenomena should be monitored systematically and reflected in normative dictionaries and grammars.

Key words: linguistic interference, English influence, Uzbek language, calque, hybrid speech, bilingualism, podcast comments.

Аннотация. В статье рассматривается лингвистическая интерференция, возникающая в узбекском языке под влиянием английского, на материале комментариев пользователей к подкасту «Ad Astra» на платформе YouTube. На основе качественного анализа выявлены синтаксические, семантические, лексические и прагматические проявления интерференции в узбекоязычных комментариях. Показано, что в речи молодых людей, хорошо владеющих английским языком, встречаются кальки с английских выражений, несвойственное узбекскому языку построение предложения, а также неадаптированные английские слова с узбекскими аффиксами. Автор рассматривает эти явления как признаки формирования гибридного социолекта под влиянием английского языка в цифровой коммуникации и подчёркивает необходимость систематического наблюдения за ними и их отражения в нормативных словарях и грамматиках.

Ключевые слова: лингвистическая интерференция, влияние английского языка, узбекский язык, калька, гибридная речь, двуязычие, комментарии к подкасту.

KIRISH

Zamonaviy tilshunoslikda tillarning o‘zaro ta’siri, xususan, ikki tillilik (bilingvizm) va ko‘p tillilik sharoitida muloqot qilish masalasi eng dolzarb

yo‘nalishlardan biri hisoblanadi. Tillar bevosita aloqaga kirishganda bir tizimga xos unsur va modellar ikkinchi tizimga o‘tadi, bu esa lingvistik interferensiya hodisasini yuzaga keltiradi. Termin lotincha inter (“orasida, o‘zaro”) va ferens (“keltiruvchi”) so‘zlaridan olingan bo‘lib, uning klassik ta’rifi U. Weinreich qalamiga mansub: olim interferensiyaning ikki yoki undan ortiq til aloqasi oqibatida ikki tilli shaxs nutqida kuzatiladigan me’yordan chetlashish sifatida tushuntirgan [1].

Bu masala xorijiy tilshunoslikda turli yondashuvlar doirasida o‘rganilgan. S. Thomason va T. Kaufman til aloqasining oqibati ko‘p jihatdan ijtimoiy omillarga bog‘liqligini ko‘rsatgan [2], C. Myers-Scotton ikki tilli nutqning grammatik natijalarini tahlil qilgan [3], M. Clyne esa immigrant tillarining ingliz tili bilan aloqasi dinamikasini yoritgan [4]. F. Grosjean ikki tilli shaxsni ikkita bir tilli so‘zlovchining oddiy yig‘indisi emas, balki o‘ziga xos til egasi sifatida ko‘rishni taklif etadi [5], S. Poplackning kod almashtirish tipologiyasiga bag‘ishlangan ishi esa aralash nutqni o‘rganishda hanuz asosiy manbalardan biri bo‘lib qolmoqda [6].

O‘zbek tilshunosligida sotsiolingvistik vaziyat, adabiy til me’yori va muloqot madaniyatiga oid nazariy asoslar yaratilgan [7–10]. Biroq ingliz tilining o‘zbek tiliga ta’sirini raqamli muhitdagi jonli matnlar asosida, grammatik sathlar kesimida o‘rganuvchi ishlar hali yetarli emas.

So‘nggi yillarda O‘zbekistonda ingliz tilining ta’lim, fan va raqamli media sohalaridagi o‘rni ortib, o‘zbek tili uchun mutlaqo yangi sotsiolingvistik vaziyat paydo bo‘ldi. Ilgari o‘zbek tiliga interferensiyalar ta’sir asosan rus tili orqali o‘tgan bo‘lsa, bugun yoshlar va ziyolilar qatlamida ingliz tili bevosita ta’sir ko‘rsatuvchi asosiy manbaga aylanmoqda. Ayniqsa, YouTube, Telegram va boshqa ijtimoiy tarmoqlardagi intellektual kontent, masalan, “Ad Astra” podkasti atrofida shakllangan auditoriya nutqida

inglizcha sintaktik qurilmalar, semantik kalkalar va leksik birikmalarning o‘zbek tiliga kirib kelayotganini kuzatish mumkin.

Ushbu tadqiqotning maqsadi “Ad Astra” podkastining muhokama bo‘limida o‘zbek tili foydalanuvchilari qoldirgan izohlarni lingvistik tahlil qilish orqali ingliz tili ta’sirida o‘zbek tilida vujudga kelayotgan leksik, semantik va sintaktik interferensiya ko‘rinishlarini aniqlash, ularning kelib chiqish sabablarini ochib berish va o‘zbek tili me’yorlariga ta’sirini baholashdan iborat.

TADQIQOT METODLARI

Tadqiqot sifat tahliliga asoslangan. Tadqiqot obyekti sifatida YouTube platformasidagi “Ad Astra” podkasti ostida foydalanuvchilar yozgan izohlar tanlandi. Podkast ingliz tilidagi intellektual suhbat shaklida bo‘lgani uchun izohlarning asosiy qismi ham ingliz tilida yozilgan. Shu sababli tahlilga faqat o‘zbek tilida (lotin yoki kirill yozuvida) yozilgan, lekin ichki tuzilishi ingliz tili ta’siriga uchragan yoki gibrid shaklga ega izohlar ajratib olindi va lingvistik tahlil kartochkalariga kiritildi.

Tanlangan namunalar sintaktik, semantik, leksik va pragmatik sathlar bo‘yicha guruhlandi; har bir holatda taxminiy inglizcha prototip o‘zbek tilidagi me’yoriy ifoda bilan taqqoslandi. Quyida namunalar izoh mualliflari yozgan imloni saqlagan holda keltirilgan.

NATIJALAR

“Ad Astra” izohlarining tahlili o‘zbekcha matnlarda ingliz tilining sezilarli interferensiyalar ta’siri borligini ko‘rsatdi. Bu ta’sir to‘rt sathda – sintaktik, semantik, leksik va pragmatik sathlarda namoyon bo‘lishi aniqlandi.

Sintaktik sathda foydalanuvchilar o‘zbek tilidagi an’anaviy ega + to‘ldiruvchi + kesim (SOV) tartibi o‘rniga ingliz tiliga xos ega + kesim +

to'ldiruvchi (SVO) modelini qo'llamoqda yoki inglizcha qurilmani so'zma-so'z o'zbekchaga o'tkazmoqda. Buni 1-namunada ko'rish mumkin: "Judayam zor chiqibdi. Ozimni birinchi marta podcast eshtishdan toxtatolmasdan soatlab eshtdim." Gapdagi "Ozimni ... toxtatolmasdan" birikmasi ingliz tilidagi "I just can't stop myself from listening" qurilmasining to'g'ridan-to'g'ri kalkasidir. O'zbek tili me'yoriga ko'ra, bu fikr "To'xtatmasdan eshitdim" yoki "Berilib ketganimdan vaqt o'tganini bilmay qolibman" kabi ifodalanadi; inglizcha stop myself from doing tuzilmasi esa o'zbekcha fe'l birikmasiga ortiqcha majburiylik ma'nosi va o'zlik olmoshini olib kirgan. 2-namunada – "bu safar podcast qiziqligidan ancha otirib qolib eshtdi" – gap kesimi uchinchi shaxs shaklida (eshtdi), mazmunan esa birinchi shaxsga (eshitdim) tegishli. Bu holatni ingliz tilidagi shaxsga bog'liq bo'lmagan bayon modelining ta'siri bilan izohlash mumkin, biroq yozuv shoshilinch bo'lgani va e'tiborsizlik omilini ham inkor etib bo'lmaydi.

Semantik interferensiya tilda mavjud so'zlarga ingliz tili ta'sirida o'zbek tilining semantik maydoniga xos bo'lmagan yangi ma'no qatlamlari yuklanishida ko'rinadi. 3-namunada – "Shuni o'zbekcha varianti bo'lsa ham yaxshi bo'lardi chunki ingliz tilini bilmaydigan yoki yaxshi bilmaydigan insonlar ham o'zini shaxsiy rivojlantirishga doim ehtiyoj sezadi" – "o'zini shaxsiy rivojlantirish" birikmasi ingliz tilidagi personal development va self-development tushunchalarining kalkasidir. O'zbek tilida o'zlik olmoshi "o'zini" va sifat "shaxsiy"ning yonma-yon kelishi pleonazmga, ya'ni ortiqchalikka olib keladi, chunki "shaxsiy rivojlanish" tushunchasining o'zi insonning o'z ustida ishlashini anglatadi; inglizcha self- old qo'shimchasi esa o'zbek tilida "o'zini" deb o'girilib, birikmani ortiqcha yuklagan. 4-namunadagi "Mazza qildim. Rahmat mehnalaring uchun" jumlasida ham xuddi shunday: "mehnatlaringiz uchun rahmat" ifodasi ingliz tilidagi "Thank you for your hard work" iborasidan so'zma-so'z ko'chirilgan, vaholanki o'zbek

muloqot odobida bunday holatda odatda “Katta rahmat” yoki “Baraka toping” kabi iboralar qo‘llanadi. Bu yerda imloviy xatolar ham uchraydi.

Leksik sathda o‘zbekcha gaplar ichiga inglizcha terminologik va kundalik leksika o‘zlashtirish jarayonidan o‘tmasdan, o‘zbek tilining fonetik-fonologik qoidalariga moslashtirilmasdan kirib kelmoqda. 5-namunada – “bu safar podcast qiziqligidan ancha otirib qolib eshtdi. Gap yoo podcastga” – podcast so‘zi gapning markaziy bo‘lagi sifatida qo‘llangan va o‘zbek tilining kelishik tizimiga bevosita qo‘shilgan: “podcastga” shakli jo‘nalish kelishigi qo‘shimchasi orqali hosil bo‘lgan. So‘zlovchi “ko‘rsatuv”, “suhbat” yoki “eshittirish” kabi so‘zlarni emas, aynan inglizcha birlikni tanlagan va unga o‘zbekcha morfemani qo‘shgan.

Pragmatik sathda ingliz tilida fikrlash va o‘zbek tilida yozish jarayoni nutqning muloqot yo‘nalishini ham o‘zgartiradi. Ingliz intellektual diskursiga xos ochiqlik, his-tuyg‘ularni to‘g‘ridan-to‘g‘ri ifodalash va o‘z-o‘zini baholashga moyillik o‘zbekcha izohlarga ko‘chmoqda. 6-namunada – “Shuni o‘zbekcha varianti bo‘lsa ham yaxshi bo‘lardi...” – izoh muallifi iltimosini ingliz tilidagi “It would be better if...” kabi muloyim taklif strukturasi asosida shakllantirgan. Bu shakl o‘zbek tilidagi bevosita iltimos (“Iltimos, o‘zbekcha variantini ham chiqaringlar”) ga qaraganda ko‘proq inglizcha muloqot odobiga tayanadi. Bunday hodisalarni o‘zbek muloqot xulqining o‘ziga xos jihatlari [10] bilan solishtirish pragmatik interferensiyani aniqroq ko‘rsatishga yordam beradi.

MUHOKAMA

“Ad Astra” izohlaridan olingan namunalar shuni ko‘rsatadiki, zamonaviy o‘zbek-ingliz ikki tilli so‘zlovchilar nutqida ingliz tili chuqur kognitiv iz qoldirmoqda. Bu jarayon oddiy so‘z o‘zlashtirish bosqichidan o‘tib, sintaktik va semantik modellashtirish bosqichiga yetgan.

Interferensiyaning birinchi omili – kognitiv tayyorgarlik va til dominantligidir. Podkast auditoriyasining katta qismi ingliz tilini yuqori darajada o'zlashtirgan deb taxmin qilish mumkin. Ular axborotni ingliz tilida qabul qilib, qayta ishlagani uchun o'z fikrini o'zbek tilida bayon qilganda ham inglizcha kognitiv modellarga tayanadi. Masalan, *can't stop myself* iborasining “o'zimni to'xtatib qololmadim” shaklida berilishi fikrlash jarayonining aslida ingliz tilida kechayotganini ko'rsatadi. Bu holat ikki tilli shaxsning har ikki tili bir vaqtda faol turishi haqidagi qarashlar [5] bilan ham mos keladi.

Ikkinchi omil – leksik va konseptual bo'shliqlar (lakunalar)dir. Zamonaviy media va raqamli muhitga oid ko'plab tushunchalar, masalan, podcast, listening, content va self-development uchun o'zbek tilida bir so'zli, to'liq mos muqobil yo'q yoki mavjud muqobillar zamonaviy diskurs talablariga javob bermaydi. Natijada so'zlovchilar leksik va semantik kalkalarga murojaat qilishga majbur bo'ladi. Uchinchi omil – gibril tillashuv bo'lib, bu hodisa kelgusida “Uzbek English” (o'zbekcha ingliz tili) varianti bilan yonma-yon “English-influenced Uzbek” (ingliz tili ta'siridagi o'zbek tili) sotsiolektini shakllantirishi mumkin. Jarayonni inglizcha kognitiv model (“*can't stop myself*”) → o'zbekcha semantik kalkalash (“o'zimni to'xtatolmay”) → inglizlashgan o'zbek sotsiolekti, ya'ni gibril nutq tuzilmasi ketma-ketligi sifatida tasavvur qilish mumkin. Bunday aralash nutq kod almashtirish bo'yicha kuzatuvlar [6] bilan ham bog'lanadi.

Interferensiyaning o'zbek tili me'yorlariga ta'sirida salbiy va ijobiy jihatlar bor. Salbiy tomoni shundaki, o'zbek tilining an'anaviy grammatik va uslubiy me'yorlariga putur yetmoqda: gaplarda so'z tartibi buzilib, ortiqcha olmoshlar va kalkalangan birikmalar ko'payadi, natijada o'zbek tili tabiatiga yot ifoda qurilmalari tarqaladi. Ijobiy tomoni esa o'zbek tilining ifoda

imkoniyatlari zamonaviy raqamli va intellektual muloqot talablariga moslashib, yangi semantik va uslubiy qatlamlar shakllanishidir.

XULOSA

“Ad Astra” podkastining ijtimoiy tarmoq izohlari asosida o‘tkazilgan lingvistik va sotsiolingvistik tahlil raqamli media va intellektual podkastlar auditoriyasi nutqida ingliz tili ta’sirida sintaktik, semantik va leksik interferensiya sezilarli darajada sodir bo‘layotganini ko‘rsatdi. Tahlil qilingan o‘zbekcha izohlarda eng ko‘p uchragan ko‘rinish inglizcha iboralar va fe’l birikmalarining so‘zma-so‘z kalkalanishi (“o‘zimni to‘xtatolmasdan”, “o‘zini shaxsiy rivojlantirish”) hamda xalqaro tushunchalarning gibrid qo‘llanilishidir (“podcastga gap yo‘q”).

Bu jarayon o‘zbek tilida intellektual va raqamli muloqotga moslashgan yangi gibrid sotsiolekt shakllanayotganini anglatadi. Lingvistik nuqtai nazardan bunday interferension hodisalarni muntazam kuzatish, o‘zbek tilining me’yoriy lug‘at va grammatika bazasini zamonaviy tushunchalar bilan boyitib borish hamda til sofliğini saqlash bilan zamonaviy taraqqiyot o‘rtasidagi muvozanatni ta’minlash dolzarb vazifa bo‘lib qolmoqda.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Weinreich U. Languages in Contact: Findings and Problems. – New York: Linguistic Circle of New York, 1953.
2. Thomason S.G., Kaufman T. Language Contact, Creolization, and Genetic Linguistics. – Berkeley: University of California Press, 1988.
3. Myers-Scotton C. Contact Linguistics: Bilingual Encounters and Grammatical Outcomes. – Oxford: Oxford University Press, 2002.
4. Clyne M. Dynamics of Language Contact: English and Immigrant Languages. – Cambridge: Cambridge University Press, 2003.

5. Grosjean F. Bilingual: Life and Reality. – Cambridge (MA): Harvard University Press, 2010.
6. Poplack S. Sometimes I'll start a sentence in English y termino en español: toward a typology of code-switching // Linguistics. – 1980. – Vol. 18, No. 7–8. – P. 581–618.
7. Usmanova Sh. Sotsiolingvistika. – Toshkent: O'zbekiston faylasuflari milliy jamiyati nashriyoti, 2019.
8. Mengliyev B. Hozirgi o'zbek tili: tizim va mazmun. – Toshkent: Fan va texnologiya, 2020.
9. Rahmatullayev Sh. Hozirgi o'zbek adabiy tili. – Toshkent: O'qituvchi, 2006.
10. Muminov S. O'zbek muloqot xulqining sotsiolingvistik xususiyatlari. – Farg'ona: Farg'ona davlat universiteti nashriyoti, 2008.